

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 793.31:781.68

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203646>

Сергій КУЦЕНКО,

orcid.org/0000-0003-0574-786X

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри хореографії та художньої культури

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(Умань, Черкаська область, Україна) *kutsenko.udpu@gmail.com*

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФОЛЬКЛОРОНОГО ТАНЦЮ

У статті досліджено проблему художньої обробки хореографічного фольклору в контексті збереження національної культури України. Охарактеризовано нинішнє підвищення вимог до сценічного втілення народного танцю. Автором окреслено роль і значення фольклорного танцю в сучасному суспільстві, трансформаційні процеси, що роблять його прийнятним для сцени. Розглянуто основні принципи сценічної обробки танцювального фольклору на фоні наукових розвідок провідних дослідників, фольклористів і хореографів. Визначено особливості художньої інтерпретації хореографічного фольклору. Однак проблема потребує подальшого вивчення й осмислення у фокусі сучасних культурних і мистецьких тенденцій як результату пошуку нових методів розуміння народної танцювальної культури.

На переконання автора, процес художньої інтерпретації фольклорного танцю відкриває перед хореографами спектр можливостей, покликаних якісно вдосконалювати сценічне хореографічне мистецтво, зокрема: поєднання традиційності та сучасності; синтезування характеру хореографічної лексики (народного танцю, класичного танцю, сучасного танцю, гімнастики, акробатики); насичення режисури танцю новими художніми образами; втілення оригінальних ідей при створенні сценічного костюму, декорацій. Сучасне подання зовсім не означає відмову від традицій минулого на користь нових напрямів сучасного танцю, а передбачає надання нового подиху, стилю традиції на основі фольклорного матеріалу.

Автор робить висновок, що широке залучення та творча інтерпретація зразків танцювального фольклору у процесі балетмейстерської діяльності призведе до створення оригінальних сценічних хореографічних композицій за умов дотримання певних художніх принципів та одночасного ведення активної пошукової та експериментальної діяльності з метою розвитку та збереження самобутнього мистецтва танцю, що відповідатиме сучасним установкам.

Ключові слова: хореографічний фольклор, фольклорний танець, танцювальна культура, художня обробка, принципи обробки, особливості художньої інтерпретації.

Sergiy KUTSENKO,

orcid.org/0000-0003-0574-786X

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Choreography and Art Culture

Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University

(Uman, Cherkasy region, Ukraine) *kutsenko.udpu@gmail.com*

ARTISTIC INTERPRETATION OF FOLKLORE DANCE

The article deals with the problem of artistic processing of choreographic folklore in the context of preservation of national culture of Ukraine. The current increase in requirements to the stage embodiment of folk dance is characterized. The author outlines the role and significance of folklore dance in modern society as well as the transformation processes that make it acceptable for the stage. The main principles of stage processing of folklore dancing on the background of scientific research by leading researchers, folklorists and choreographers are considered. The peculiarities of artistic interpretation of choreographic folklore are defined; however, the problem requires further study and reflection in the context of contemporary cultural and artistic trends as a result of searching for new methods of understanding folk dance culture.

According to the author, the process of artistic interpretation of folklore dance opens to choreographers a range of opportunities designed to qualitatively improve the stage choreographic art, in particular: the combination of traditional and modern; synthesis of the nature of choreographic vocabulary (folk dance, classical dance, modern dance, gymnastics, acrobatics); saturation of dance direction with new artistic images; embodiment of original ideas in creating stage costumes, scenery. The author notes that modern performance does not mean abandoning the traditions of the past

in favor of new directions of modern dance, but rather providing a new breath, the style of tradition based on folklore material.

The author concludes that the wide involvement and creative interpretation of samples of dance folklore in the process of choreographic activity will lead to the creation of original stage choreographic compositions, while respecting certain artistic principles and at the same time conducting an active search and experimental activities to develop and preserve the original art of dance, which will meet the modern attitudes of today.

Key words: *choreographic folklore, folklore dance, dance culture, artistic processing, processing principles, features of artistic interpretation.*

Постановка проблеми. Питання збереження культурної спадщини України займає сьогодні особливе місце. Від успішної діяльності щодо його вивчення багато в чому залежить і сама система розвитку нашого суспільства. Одним із найважливіших чинників збереження і розвитку історико-культурної спадщини є підвищення національної самосвідомості, що вимагає вираження етнічної специфіки у візуальній формі. Танець є ніщо інше, як своєрідне відображення людиною свого внутрішнього фізичного й емоційного стану, світогляду, життєвої філософії та уявлень про навколишній світ у вигляді рухів тіла і пластичних символів. Основу танцювальної культури кожного народу складають елементи фольклорних хореографічних зразків. Провідним завданням сучасних хореографів, балетмейстерів є збереження різноманітності та різнобарвності хореографічного фольклору, який є перлиною духовної культури України. Народний танець як загальнолюдський феномен є історією славного минулого, котрий зберіг зашифрований генетичний код у пластичних знаках світовідчуття наших предків. Він відображає культуру, світогляд, традиції та звичаї української нації. Вивчення традиційної танцювальної культури сприяє виявленню етнічних особливостей і соціальних відносин у суспільстві, оскільки в танцювальному мистецтві відображені різні аспекти життя людини.

Минуле переосмислюється, включається в рамки сучасності з урахуванням нових параметрів культурного контексту, в т. ч. його художньо-технологічних інновацій. Сучасна сцена вимагає від танцювального мистецтва новизни сценічних форм, засобів вираження, актуальних тем і естетичної спрямованості. Професіоналізація національної культури України висуває ряд завдань, пов'язаних із науково обґрунтованими методиками збору, зберігання, інтерпретації фольклорного матеріалу, його художньої обробки з метою перетворення на кращі зразки сценічного мистецтва.

Аналіз досліджень. Багато мистецтвознавців і фольклористів звертаються сьогодні до проблем збереження культурної спадщини та надання їй нового подиху. Великий інтерес вчених, котрі пра-

цюють у сфері танцювального мистецтва, спрямований на реанімування, пропаганду й інтерпретацію художнього генофонду і його ролі в розвитку суспільства. Ключові аспекти вивчення проблеми обробки фольклорного танцю відображені у працях В. Авраменка, К. Василенка, В. Верховинця, П. Вірського, Я. Чуперчука та ін. Серед сучасних досліджень феномен художньої інтерпретації, стилізації фольклорного танцю висвітлені на сторінках наукових праць О. Бойко, І. Гутник, Л. Козинко, А. Кривохижі, Р. Павленка, О. Помпи, Ю. Чурко та ін.

Однак проблема художньої інтерпретації хореографічного фольклору потребує подальшого вивчення у світлі сучасних культурних і мистецьких тенденцій як результату пошуку нових методів розуміння народної танцювальної культури.

Мета статті полягає у дослідженні феномену інтерпретації та особливостей художньої обробки хореографічного фольклору.

Виклад основного матеріалу. Фольклор, як зазначає А. Кривохижа, як і національну культуру загалом, потрібно розглядати в постійному розвитку. За вимогами часу мистецтво народного танцю сьогодні не може бути музейним експонатом. Тому, зберігаючи народну основу – історичну достовірність оригіналу, треба надати цій основі мистецького рівня у сценічній дії за вимогами сьогодення (Кривохижа, 2018: 75).

Слід визнати, що фольклорна музично-пластична культура народу отримує на сцені друге життя після стильової обробки. Почерпнуті з традиційного танцю та стилізовані відповідно до принципів сценічної хореографії окремі пози, рухи, жести та інші танцювальні виражальні засоби лише умовно окреслюють національно характерне, намічаючи генетичний зв'язок із фольклорним першоджерелом. Сучасна сцена вимагає від танцю новизни сценічних форм, засобів вираження, актуальних тем і естетичної спрямованості. Але вони не можуть виникати у балетмейстерів без глибоких знань природи народного танцю, його фольклорних джерел. Набуття сценічним хореографічним мистецтвом специфічних художніх властивостей практично неможливе без вивчення лексико-семантичних особливостей

фольклорного танцю. Нові умови життя, естетичні норми вплинули на його зміст і на взаємовідношення окремих його форм.

Стилізований фольклор – це авторські твори, створені за мотивами фольклору, що передбачає прекрасне знання хореографом усіх багатств народної творчості, проникнення в його душу, вміння розщеплювати його на дрібні «атоми» – носії етнічної субстанції (Чурко, 2016: 24).

Звертаючись до стилізації народного танцю, як слушно зауважує І. Гутник, слід насамперед пам'ятати, що це танець певної національності, народності чи регіону. З'явившись на основі народних танцювальних традицій, він характеризується власною хореографічною мовою та пластичною виразністю, має передавати всю багатоманітність його фольклорних особливостей (Гутник, 2009: 253).

Балетмейстер, використовуючи матеріал фольклорних експедицій, у своїй роботі повинен збагачувати його власною фантазією і створювати високохудожній твір на основі першоджерела. Фольклорний танець повинен бути сценічно оформленим і відповідати законам сцени. При обробці фольклору і перенесенні його на сцену, звичайно, залишається стиль і індивідуальність постановника. Цього відбитку не уникнути, але традиція повинна зберегтися, що ускладнює завдання. Це залежить від ряду вимог, від кваліфікованості самого хореографа, його грамотності, від почуття міри і, звичайно ж, знань. Сучасна хореологія ще не виробила єдиного рішення цієї проблеми, і думки різних дослідників часто розходяться. Водночас окремі фахівці ведуть велику теоретичну і практичну роботу в галузі пошуку, збереження, використання та розвитку зразків національного хореографічного фольклору.

Розглянемо докладніше основні принципи сценічної обробки танцювального фольклору, зокрема запропоновані відомим дослідником українського танцю К. Василенком.

Перший принцип – збереження першооснови фольклорного танцю. Дотримання граничної достовірності (звичайно, без повторів у лексиці та композиції фольклорно-етнографічного першоджерела і перенесення його у незайманому вигляді зі збереженням музики, поетичного тексту, композиції, атрибуції, елементів акторської гри, манери виконання, костюма та народної режисури на сцену) – основа першого принципу обробки фольклорного танцю. Другий принцип – аранжування і створення нового варіанта на основі традиційного танцю. Цей принцип передбачає виразну, сповнену динаміки театралізацію,

технічне збагачення лексики (аж до віртуозних трюків) і композиції українського народного танцю, навіть і більш-менш довільну інтерпретацію фольклорних зразків, перештопування окремих елементів класичного танцю, розширення образно-тематичних меж і багато іншого. Третій принцип – авторський варіант фольклорного першоджерела. Використовуючи певні теми, що виникли на ґрунті народного звичаю, обряду, традиції, перейнявши колорит, характер, образні деталі лексики, розробки певних композиційних лейтмотивів і стиль фольклорного танцю, балетмейстер створює свій, авторський варіант танцю (Василенко, 1997: 104–126).

А. Кривохижа також виділяє три ступені обробки фольклорного матеріалу. Перший ступінь – поверхнева стилізація. Це обробка танців, які вже мають складену народом традиційну схему в малюнку та тексті. Їх треба пристосувати до сценічного виконання. Другий ступінь – аранжувальний, що належить до театрального танцю, де народна основа – малюнок і текст – тісно пов'язані із законами театру. Якщо театральна дія будується за змістом вистави, то танець підпорядковується їй. Використовуючи елементи народного танцю, балетмейстер доповнює танцем окремі образи виконавців і вистави у конкретних епізодах, зберігаючи національний колорит. Третій ступінь – авторський (надуманий). Використовуючи певні теми, які виникли на основі народних звичаїв, обрядів, перейнявши колорит, характер, образні деталі лексики, розробки певних лейтмотивів фольклорного танцю, балетмейстер може створити свій авторський варіант твору. Балетмейстер наголошує, що під час обробки потрібно дотримуватися такої послідовності: 1) Оцінка наявного матеріалу за історичною, етнографічною та національною достовірністю, а також територіальною належністю. 2) Чи є аналоги подібних робіт і як використано цей матеріал іншими авторами, щоб не повторюватися у прийомах. 3) Через музичне сприйняття фольклорного матеріалу, костюм і художнє відчуття майбутнього твору вибираємо, в якому напрямку обробки буде подальша робота (Кривохижа, 2018: 76–77).

Білоруська дослідниця в галузі хореографічного мистецтва Ю. Чурко виокремлює подібні принципи інтерпретації хореографічного фольклору, диференціюючи їх у контексті діяльності хореографічних колективів, але головний меседж залишається незмінним: для художньої обробки характерне збереження більшою чи меншою мірою першооснови конкретного твору танцювального фольклору, його впізнаваності, але

перебудова його ведеться відповідно до законів сцени (Чурко, 2005). Художня розробка, на думку дослідниці, є більш високим ступенем трансформації народної творчості порівняно з обробкою. З фольклорного зразка ніби виділяється основне образне ядро, найяскравіший пластичний мотив, провідна ідея (в лексиці, малюнку, виконавстві, образності – в будь-якому із компонентів танцю), які розробляються, розвиваються іноді аж до переходу їх у нову якість. По суті справи тут відбувається розбирання фольклорного твору на окремі елементи, їхнє переосмислення, трансформація і нова збірка вже для сцени відповідно до задуму автора. Якщо уявити структуру народного танцю у вигляді моделі певним чином закодованого етносоціального матеріалу, то можна сказати, що при художній обробці хореограф-постановник, знаючи правила шифру, виробляє перекодування фольклорного матеріалу відповідно до нових ідейно-художніх завдань (Чурко, 2005).

Беручи до уваги зазначене вище, можемо стверджувати, що фольклорний танець – це насамперед танець «для себе», а на сцені це неможливо. Звичайно, не все є прийнятним для сцени. Треба вибирати найцікавіше: своєрідний малюнок, незвичайну манеру виконання або якийсь особливий настрій танцю. Все це дуже складно піддається опису у процесі польових досліджень танцювального фольклору, найкраще такі моменти фіксувати на відеозапис. Сценічна обробка танцювального фольклору – особливе мистецтво. Завдяки якісному підходу до цієї теми фольклорний танець стає доступний глядачеві зі сцени.

Народний танець на сцені реалізується особливо. Реалізується широка екстраполяція вивірної хореографії, сценічних костюмів, атрибутики, чітко вираженого сюжету та змісту, спрямованого на розкриття конкретного художнього образу. Танцівники виконують перед глядачем поставлений балетмейстером танець і грають відповідну роль. Прояв національного характеру у народному танці здійснюється на принципах акторського перевтілення. Нинішнє підвищення вимог до сценічного втілення хореографічного фольклору вимагають високої майстерності та виразності танцівника. Складні акторські завдання потребують спеціальної підготовки як виконавців народно-сценічного танцю, так і його творців, адже народна манера виконання не може бути фальшивою, для неї характерні простота і водночас мудрість, строгість і гідність, а головне – виразність і високохудожнє виконання.

Майстерність сучасного хореографа, що стилізує народний танець, як зазначає І. Гутник,

полягає в умінні правильно поєднувати елементи сучасного танцю, акробатики з рухами, притаманними фольклорному танцю. Але така стилізація буде дійсно високохудожнім твором лише тоді, коли в основі номера лежатиме вивчення фольклорно-етнографічного матеріалу, володіння законами композиції та, звичайно, почуття стилю – все те, що в сукупності створює потрібний образ або відчуття образу, своєрідного національного характеру народу, його способу життя... (Гутник, 2019: 360).

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, виокремимо ряд особливостей художньої інтерпретації хореографічного фольклору:

1) Сценічна обробка фольклорного танцю передбачає систематичне вивчення танцювальних традицій, природних умов, побуту й історико-етнографічних особливостей досліджуваного регіону.

2) У процесі сценічного вирішення танцювального твору треба вдосконалювати, розвивати форми народної хореографії, але не спотворювати їх.

3) Важливим фактором сценічної обробки танцю є його побудова за законами драматургії. Аби сценічний твір відбувся, він повинен пройти шлях від експозиції до кульмінації та у розв'язці розповісти глядачеві все, що задумав балетмейстер.

4) Одне з найбільш складних завдань при художній інтерпретації фольклорного танцю – це танцювальна мова. Вона вимагає, не спотворюючи манери виконання, характеру першоджерела – вміння знайти виразні ракурси, малюнок танцю, танцювальну техніку, які роблять фольклор більш виразним і різноманітним. При збереженні манери виконання балетмейстер створює динаміку та глибину танцю, що робить глядача учасником сценічного номера.

5) Важливою особливістю художньої обробки фольклорного танцю є його видовищність, яка у сучасному поданні може бути досягнута за рахунок масового виконання номера, цікавої інтерпретації народної музики, креативних костюмів, світлових ефектів, технічного оснащення сцени та ін.

6) Обробка фольклорного танцю стосується і музики. Необхідно зберегти в музичній обробці образ, характер, стиль, типову форму музики народного першоджерела. Ця робота повинна бути спільною – балетмейстера і композитора, в цьому разі твір буде найцікавішим.

7) Важливим моментом у процесі інтерпретації танцювального фольклору з подальшою презентацією на широкий загал є трансформація сценічного костюма, який чітко залежить від того,

в якому стилі та манері вирішується постановка. При збереженні фольклорного першоджерела костюм максимально слід залишати таким, яким він побутував у народі. При балетмейстерському рішенні використати лише мотиви фольклорного танцю, костюм можливо доповнити елементами сучасності.

8) Творча співдружність балетмейстерів, художників, режисерів і композиторів перебуває в пошуках і експериментах. Їхній досвід побудований на синтезі художнього бачення, музики та пластики. Така творча співпраця дає імпульс розвитку сценічній хореографії та збагачує її новим баченням і новими фарбами. Кредо творчої особистості, як говорив Р. Нурієв: «Треба все випробувати, навіть із ризиком помилитися. Будь-який досвід корисний, поганий він чи хороший» (Дольфюс, 2010: 167).

9) Балетмейстер повинен враховувати часову тривалість номера і зуміти вмістити в короткий сценічний час найяскравіше та найцікавіше.

Таким чином, можливостями, які відкриваються перед хореографами у процесі художньої інтерпретації народного танцю, є: поєднання традиційності та сучасності; синтезування харак-

теру хореографічної лексики (народного танцю, класичного танцю, сучасного танцю, гімнастики, акробатики); насичення режисури танцю новими художніми образами; втілення оригінальних ідей при створенні сценічного костюма, декорацій та ін. Сучасне подання зовсім не означає відмову від традицій минулого на користь нових напрямів сучасного танцю, а передбачає надання нового подиху, стилю традиції на тлі фольклорного матеріалу.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що на сучасному етапі розвитку науки про танець і його сценічне втілення провідним залишається завдання звернення фахівців до хореографічного фольклору як до джерела творчого натхнення й об'єкта художнього переосмислення. Широке залучення та творча інтерпретація зразків танцювального фольклору у процесі балетмейстерської діяльності призведе до створення оригінальних сценічних композицій за умов дотримання художніх принципів та одночасного ведення активної пошукової та експериментальної діяльності з метою розвитку та збереження самобутнього мистецтва танцю, що відповідатиме сучасним установкам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко К. Ю. Український танець. Київ : ІПК ПК, 1997. 282 с.
2. Гутник І. До проблеми стилізації народного танцю. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2009. Вип. XXII. С. 251–257.
3. Гутник І. Стилізація у професійному народному хореографічному мистецтві сучасності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ : ТОВ ІДЕЯ-ПРИНТ, 2019. № 2. С. 356–360.
4. Дольфюс А. Непокоренный Нуреев. Москва : РИПОЛ-Классик, 2010. 496 с.
5. Кривохижа А. М. Гармонія танцю. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2018. 118 с.
6. Чурко Ю. М. Проблемы интерпретации фольклора в современном хореографическом искусстве. *Вестник Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў*. 2005. № 5. С. 38–45.
7. Чурко Ю. М. Проблемы традиционного фольклора и современное хореографическое искусство. *Танец в диалоге культур и традиций: материалы VI Межвузовской научно-практической конференции, 26 февраля 2016 г.* Санкт-Петербург : СПбГУП, 2016. С. 24–25.

REFERENCES

1. Vasilenko K. Y. Ukrainskyi tanets [Ukrainian folk dance]. Kyiv: Institute for Advanced Studies and Retraining, 1997. p. 282 c. [in Ukrainian].
2. Gutnyk I. Do problemy stylizatsii narodnoho tantsiu [On the problem of folk-dance stylization]. *Actual problems of history, theory and practice of artistic culture*, 2009. XXII. pp. 251–257. [in Ukrainian].
3. Gutnyk I. Stylizatsiia u profesiinomu narodnomu khoreohrafichnomu mystetstvi suchasnosti [Styling in professional folk choreographic art of the present]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*. Kyiv: TOV IDEIA-PRYNT, 2019. № 2. pp. 356–360. [in Ukrainian].
4. Dol'fyus A. Nepokorenyy'j Nureev [Unconquered Nureyev]. Moscow: RIPOL-Klassik, 2010. p. 496. [in Russian].
5. Kryvokhyzha, A. M. Harmoniia tantsiu [Dance harmony]. Kirovograd: Central Ukrainian Publishing House, 2018. p. 118. [in Ukrainian].
6. Churko Yu. M. Problemy interpretacii fol'klora v sovremennom khoreograficheskom iskusstve [Problems of interpretation of folklore in modern choreographic art]. *Bulletin of the Belarusian State University of Culture and Arts*, 2005. № 5. pp. 38–45. [in Russian].
7. Churko Yu. M. Problemy traditsionnogo fol'klora i sovremennoe khoreograficheskoe iskusstvo [Problems of traditional folklore and modern choreographic art]. *Tanecz v dialoge kultur i tradicij: materialy VI Mezhvuzovskoj nauchno-prakticheskoy konferenczii, 26 fevralya 2016 g.* Saint-Petersburg: St. Petersburg University of the Humanities and Social Sciences, 2016. С. 24–25. [in Russian].